

Warszawa, 10 stycznia 2024 r.

Prof. dr hab. Miłkaj Chaustowicz
Katedra Białorutenistyki
Uniwersytet Warszawski

RECENZJA

dorobku naukowo-badawczego, działalności dydaktycznej i organizacyjnej

dr ANNY SAKOWICZ

**w postępowaniu w sprawie nadania stopnia habilitowanego w dziedzinie nauk
humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo**

1. Podstawa przygotowania recenzji

Podstawa formalna sporządzenia niniejszej recenzji wynika z decyzji Rady Dyscypliny Literaturoznawstwo Uniwersytetu w Białymstoku dotyczącej wyznaczenia mnie jako recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dr Anny Sakowicz. Postępowanie wszczęto 22 listopada 2023 r., w dziedzinie *nauk humanistycznych*, w dyscyplinie *literaturoznawstwo*.

Podstawą prawną oceny osiągnięć naukowych Kandydatki ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego jest art. 221 ust. 8 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j.: Dz.U. z 2021 poz. 478), a w zakresie kryteriów branych pod uwagę przy tej ocenie – art. 219 ust. 1 pkt 2 wspomnianej ustawy. Dokumentację i materiały dotyczące przedmiotowego postępowania habilitacyjnego otrzymałem 7 grudnia 2023 r.

2. Sylwetka naukowa i zawodowa Kandydatki do stopnia doktora habilitowanego

Dr Anna Sakowicz już od 1995 roku, jak sama to podkreśla w bardzo obszernym autoreferacie, jest związana z Wydziałem Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Tu ukończyła studia w 2000 r., uzyskując tytuł zawodowy magistra Filologii w zakresie Filologii rosyjskiej z białorutenistyką z wynikiem bardzo dobrym na podstawie pracy magisterskiej pt. *Życie i twórczość Włodzimierza Karatkiewicza* (promotor: prof. dr hab. Jan Czykwin, recenzent: dr hab. Halina Twaranowicz, prof. UwB). Następnie 13 grudnia 2007 r. obroniła pracę doktorską na podstawie rozprawy pt. *Białoruskie Stowarzyszenie*

Literackie w Polsce: stylistyczno-gatunkowe właściwości prozy (promotor: prof. dr hab. Jan Czykwin; recenzenci: prof. dr hab. Walenty Piłat, dr hab. Halina Twaranowicz, prof. UWb).

Z załączonej dokumentacji wynika, że jest to pierwsze postępowanie habilitacyjne Kandydatki i nie ubiegała się Ona wcześniej o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Zgodnie z otrzymaną dokumentacją, w roku akademickim 2000–2001 Kandydatka realizowała godziny zlecone na podstawie umowy zlecenia w Katedrze Filologii Białoruskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, a od 1 października 2001 r. do 30 października 2010 r. była zatrudniona na stanowisku asystenta w Katedrze Filologii Białoruskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku; od 1 października 2010 r. do 30 września 2019 r. – na stanowisku adiunkta w Katedrze Filologii Białoruskiej; od 1 października 2019 r. do chwili obecnej – na stanowisku adiunkta w Zakładzie Białorutenistyki i Literatur Wschodniosłowiańskich, w Katedrze Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Od r. 2014 A. Sakowicz pełni funkcję członkini zespołu eksperckiego – Zespołu Badań Regionalnych; w 2021 r. decyzją Dziekana Wydziału Filologicznego została powołana na Członka Wydziałowego Zespołu ds. Grantów Dydaktyczno-Naukowych; od stycznia 2023 r. jest sekretarzem czasopisma naukowego „Białorutenistyka Białostocka” (periodyk z listy MEiN).

3. Ogólna wstępna ocena dorobku

Na przedstawiony mi do oceny dorobek naukowy dr Anny Sakowicz składają się dwie „monografie autorskie”: podoktoratowy tom *Białoruska literatura w Polsce: stylistyczno-gatunkowe właściwości prozy „Białowieżan”* (*Беларуская літаратура Польшчы. Стылістычна-жанравыя асаблівасці прозы „белавежцаў”*, Białystok 2012, ss. 183) oraz wskazany jako „osiągnięcie habilitacyjne” tom *Polsko-białoruskie pogranicze literackie: twórczość Aleksego Karpiuka i Sokrata Janowicza* (*Польска-беларускае літаратурнае памежжа: творчасць Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2023, ss. 406, rec. wydawniczymi byli dr hab. Helena Głogowska, prof. UKW, dr hab. Irena Rudziewicz, prof. UWM, dr hab. Beata Siwek, prof. KUL).

Ponadto na dorobek Kandydatki składają się liczne publikacje pomniejsze, choć nie znaczący to, że mniej ważne: przed uzyskaniem stopnia doktora to 5 tekstów

w recenzowanych monografiach zbiorowych (m.in. o J. Kupale, W. Karatkiewiczu, M. Hajduku, B. Pietruczuku) oraz 4 teksty w recenzowanych czasopismach naukowych (m.in. o W. Karatkiewiczu, M. Hajduku, J. Czykwini, M. Andrasiuku); jako miejsce druku przeważa Białystok, ale pojawia się Grodno też.

Po uzyskaniu stopnia doktora liczba prac i rozległość zainteresowań, także ilość miejsc, w których Kandydatka publikuje, dynamicznie wzrastają: 21 tekstów w recenzowanych monografiach zbiorowych (m.in. o G. Wałkawyckim, A. Karpiuku, W. Karatkiewiczu, M. Hajduku, B. Pietruczuku, J. Czykwini, F. Alachnowiczu, J. Żamojcinie, S. Janowiczu, Ł. Heniusz, J. Heniuszu) oraz 18 tekstów w czasopismach naukowych (m.in. o M. Łukszy, A. Karpiuku, W. Pawluczuku, J. Brylu, I. Karpowiczu, W. Bykowie, W. Kaleśniku, J. Czykwini, S. Janowiczu, Ł. Heniusz, J. Heniuszu, H. Twaranowicz). Oczywiście, chociaż dominującym miejscem druku pozostaje Białystok, do wcześniejszych lokalizacji dochodzą nowe: Warszawa, Kraków, Mińsk, Lublin, Olsztyn.

4. Ocena monografii jako głównego osiągnięcia naukowo-badawczego

Dr Anna Sakowicz jako osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, stanowiące znaczący wkład w rozwój dyscypliny *literaturoznawstwo*, wskazuje monografię naukową pt.: *Польска-беларускае літаратурнае памежжа: творчасць Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча*. Podejmowany w książce temat badawczy oceniam jako aktualny, ważny i interesujący z co najmniej z kilku powodów. Po pierwsze, jest to problematyka badawcza istotna w kontekście analizy różnych aspektów problematyki pogranicza, polskiego dyskursu „kresoznawczego”. Po drugie, podejmowana w książce problematyka badawcza to rzadki w polskiej literaturze przedmiotu przykład tak kompleksowego ujęcia wielu aspektów literatury pogranicza polsko-białoruskiego, w której za najważniejszą cechę uznaje się ukazanie doświadczenia życia codziennego z perspektywy społeczności autochtonicznej.

Monografia składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów, zakończenia i bibliografii.

We *Wstępie* opracowania sformułowano cel badawczy („Мэтай нашага даследавання з’яўляецца разгляд асаблівасцей беларускай літаратуры Польшчы на прыкладзе творчасці Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча”), pytania badawcze („Для рэалізацыі мэты даследавання пастараемся адказаць на наступныя пытанні: як у творчасці А. Карпюка і С. Яновіча адлюстравалася экзістэнцыя беларускіх аўтахтонаў на памежжы, якія тэндэнцыі, заканамернасці праяўляюцца ў іх творах,

у якіх характарах, тыпах герояў знайшлі адлюстраванне праблемы, перажываемыя насельнікамі гэтай тэрыторыі? Таксама звернем увагу на пісьменніцкае стаўленне да традыцый беларусаў Падляшша, як яно выяўляецца ў творчасці А. Карпюка і С. Яновіча. Будзе разгледжана роля аўтабіяграфізму ў станаўленні характару прозы пісьменнікаў памежжа”) oraz hipoteza badawcza („у працэсе аналізу муціць быць пацверджана або аспрэчана даследчыцкая гіпотэза адносна ролі феномена памежжа ў фарміраванні творчай індывідуальнасці Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча”¹).

Bardzo interesujące są we *Wstępie* rozważania o problemie pogranicza. Ciekawa jest prezentacja stanu badań oraz kontekst historyczno-polityczny na Podlasiu, który wpłynął na ukształtowanie charakteru północno-wschodnich ziem Polski. Prawda, Autorka raczej skłonna jest przychylić się do wniosków znanych badaczy, niż samodzielnie uzasadniać swe stanowisko; często brakuje Jej krytycznego podejścia do niektórych z przywoływanych źródeł.

W rozdziale pierwszym monografii przedmiotem rozważań Autorki jest twórczość Aleksego Karpiuka. W rozprawie interpretacji poddane zostały najbardziej znane dzieła pisarza: powieści *Danuta* (1960), *Odyseja puszczańska* (1964), *Wierszaliński raj* (1974), *Korzenie* (1988), *Biała Dama* (1992) oraz esej *Moja Czomolungma* (1964) i powieść autobiograficzna *Pożegnanie z iluzjami* (2007). Rzeczywiście, w powieściach *Danuta*, *Odyseja puszczańska*, *Wierszaliński raj*² Podlasie i jego mieszkańcy odgrywają najważniejszą rolę. Jednak nie mogę się zgodzić, że zagadnienia pogranicza są opisywane w innych utworach grodzieńskiego pisarza. Mam duże wątpliwości również odnośnie interpretacji *Danuty* jako „powieści o wielkim kochaniu”. Jest to raczej utwór zawierający postulaty realizmu socjalistycznego i przedstawiający los chłopca z Podlasia w czasie walk rewolucyjnych o wyzwolenie spod panowania „polskich panów” oraz wojny z faszystami. „Wielkie kochanie” i podlaskie pochodzenie bohatera można jedynie uznać za esencję artystycznych dekoracji.

Oczywiście, kwestia apologii „małej ojczyzny”, „spory” między przedstawicielami różnych narodowości w okresie dwudziestolecia międzywojennego pojawiają się w twórczości A. Karpiuka, lecz nie są dominującymi. To nie przypadek, że najwięcej

¹ Dr Anna Sakowicz stanowczo stwierdza, że twierdząca odpowiedź jest oczywista: fenomen pogranicza kulturowego wpływa na twórczą indywidualność pisarzy urodzonych na Podlasiu. Ale w jaki sposób zostało to ukazano w utworach? Czy wystarczy powiedzieć, iż dzieła A. Karpiuka i S. Janowicza ukazują autentyczne przeżycia autochtonów?

² Dodałbym do tego jeszcze powieść *Requiem* (1968–1979).

traumatycznych przeżyć pisarza pochodzi z okresu radzieckiego (patrz powieść dokumentalna *Pożegnanie z iluzjami*, która ukazała się tylko w roku 2007). Interesującym jest też ten fakt, że przy ukazaniu tych samych wydarzeń S. Janowicz często wchodzi w polemikę z A. Karpiukiem, reprezentując stanowisko nie literata socrealizmu, a mieszkańca Podlasia.

W rozdziale drugim analizowane są przedstawione w dorobku literackim Sokrata Janowicza losy Białorusinów, zamieszkałych na obrzeżach Puszczy Białowieskiej. Autorka słusznie stwierdza, że w utworach pisarza można zaobserwować „zupełnie inny punkt widzenia, inny ogląd wojennej rzeczywistości oraz inne podejście do ideałów afirmowanych przez Karpiuka”. Szesnastoletnia różnica pokoleniowa dzieląca twórców oraz dorastanie w różnych polityczno-narodowych i społeczno-ekonomicznych uwarunkowaniach determinowały kształtowanie się twórczych orientacji literatów. Proza S. Janowicza jest obrazem powojennej białoruskiej wsi i powojennego polskiego miasta, które ściągało białoruską młodzież z podlaskich wsi³.

Dr Anna Sakowicz na podstawie pogłębionych studiów uzupełnia stan badań nad twórczością S. Janowicza, dowodząc, że jednym z najistotniejszych problemów obecnych w tekstach pisarza jest problem ojczyzny, że rzeczywistość ojczyzny jest w tej poezji rzeczywistością wielowymiarową i zarazem wewnątrz w pewien sposób uporządkowaną, od ojczyzny rozciągającej się na cały świat, przez ojczyznę ideologiczną, państwową, narodową, po małą ojczyznę, regionalną, lokalną, czy domowo-rodzinną, przy czym wymiar szczególnie przyjmuje tu przywiązanie do małej ojczyzny.

Wartość badań podjętych przez Autorkę jest tym większa, że ukazuje ona utwory S. Janowicza na szerszym, porównawczym tle całej literatury białoruskiej. Temat badawczy, podjęty przez Habilitantkę, jest oryginalny i w istotnym stopniu dopełnia niezbyt bogaty dorobek publikacyjny poświęcony temu zagadnieniu.

Rozprawa habilitacyjna dr Anny Sakowicz jest interesującym źródłem informacji o dziejach literatury białorusko-polskiego pogranicza, o kierunkach myślenia i próbach rozwiązywania różnych kwestii literaturoznawstwa. Jest to praca, która stanowi istotny wkład w dyskusje o fenomenie pogranicza kulturowego w kształtowaniu się indywidualności twórczej pisarzy urodzonych w tej przestrzeni, ukazuje konkretne rozwiązania formalne i tematyczne. Bogactwo argumentów, ogromna literatura

³ Moim zdaniem, warto byłoby jednak przeanalizować nie tylko powieść *Samosiej*, ale również i *Ściana*.

przywołana w licznych przypisach skłonią zapewne czytelników do poważnych przemyśleń w kwestii literatury białoruskiej drugiej połowy XX wieku.

Książka habilitacyjna dr Anny Sakowicz jest zarówno monografią naukową jak i niesłychanie frapującą lekturą. Autorka wykazuje znakomitą orientację nie tylko w kwestiach literaturoznawczych, lecz także dowodzi bardzo dobrej znajomości historii oraz kultury pogranicza białorusko-polskiego.

Atutem Badaczki jest język – swobodny, płynny, bogaty i przyjemny w lekturze. A jednak monografia nie jest wolna od błędów językowych. Głównie są to rusycyzmy (formy imiesłowu, które nie są charakterystyczne dla współczesnego języka białoruskiego) i polonizmy, na przykład: „дамінуючых”(11) „ствараемую” (18) „выклікаўшыя” (19), „існуючая” (33), „перажываемага” (43), ўразмаічанымі” (191) i in. A oto przykłady innych błędów językowych i redakcyjnych: „наробак” i „даробак”, „аповед” i „аповяд” i in. Odnotujemy też, że zapis polskich nazwisk w wymowie fonetycznej narusza normy języka białoruskiego (Э. Кононьчук, М. Коханоўскі, К. Косьцевіч, Данута Завадцка, Арэль Зеліньскі, Марак Соколоўскі). Na koniec wspomnieć należy o (na szczęście rzadkich) błędach literowych oraz interpunkcyjnych.

Mimo podniesionych zastrzeżeń, moja ogólna ocena rozprawy habilitacyjnej dr Anny Sakowicz jest zdecydowanie pozytywna, ze względu na walory monografii, która jest pozycją wartościową i jej przydatność może być porównana z przydatnością dobrego podręcznika.

5. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych Kandydatki

Doświadczenia badawcze zdobyte w rozprawie doktorskiej Pani Anna Sakowicz wykorzystwała następnie w serii artykułów, które ukazały się drukiem w latach 2007–2021 oraz monografii *Беларуская літаратура Польшчы. Стылістычна-жанравыя асаблівасці прозы „белавежцаў”* (Białystok 2012).

Twórczość autorów związanych z „Białowieżą” chyba tylko na przełomie XX/XXI wieku zaczęła budzić coraz większe zainteresowanie wśród badaczy literatury, jednak wciąż brak jest szeroko zakrojonych badań, które skutkowałyby powstaniem wyczerpujących opracowań tego tematu. Oprócz pionierskich prac Teresy Zaniewskiej, Aleksandra Barszczewskiego, Jana Czykwina, Beaty Siwek, Oleny Duć-Fajfer, Haliny Twaranowicz w zasadzie brak jest wydawnictw zwartych, które w planowy i systematyczny sposób prezentowałyby historię i osiągnięcia białoruskiego ruchu

literackiego w Polsce. Publikacje dr Anny Sakowicz w znacznym stopniu wypełniają tę lukę. W wyżej wymienionej książce Kandydatka przybliży czytelnikowi historię białoruskiego ruchu literackiego na Białostocczyźnie, prezentując prozę białoruską w Polsce. Autorka skupia swą uwagę na dokonaniach G. Wałkawyckiego, J. Żamojcin, B. Pietruczuka, J. Czykwina (proza autobiograficzna), M. Hajduka, S. Janowicza (proza historyczna), M. Andrasiuka, M. Łukszy (proza współczesna).

Po uzyskaniu stopnia doktora Pani Anna Sakowicz opublikowała prawie 40 prac w recenzowanych monografiach zbiorowych oraz w czasopismach naukowych, które dotyczyły różnych tematów dawnej i współczesnej literatury białoruskiej, polsko-białoruskich związków literacko-kulturowych, twórczości kręgu pisarzy Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża” w Polsce i in. Przeszło dwadzieścia – w całości lub w części – dotyczyły literatury pogranicza polsko-białoruskiego. Prawda, w monografii poświęconej twórczości A. Karpiuka i S. Janowicza wykorzystano jedynie tezy publikacji naukowych; wątki badawcze zostały znacznie poszerzone o nowe konteksty interpretacyjne.

6. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych, popularyzujących naukę

Przedstawiona dokumentacja jednoznacznie dowodzi, że dr Anna Sakowicz jest doświadczonym dydaktykiem. Prowadziła lub prowadzi zajęcia dydaktyczne z wielu przedmiotów (Historia literatury białoruskiej, Historia literatury rosyjskiej, Historia literatury powszechnej; Lektoraty języka białoruskiego oraz rosyjskiego), zarówno w języku białoruskim, jak i rosyjskim.

Dr Anna Sakowicz w ocenianym okresie była promotorem 7 prac licencjackich na kierunku filologia rosyjska. Ponadto, była recenzentem ponad 60 prac licencjackich i magisterskich; 26 razy przewodniczyła Komisji Egzaminacyjnej.

Należy dodać, że dr Anna Sakowicz pełniła funkcję opiekuna roku na kierunku filologia białoruska; dwukrotnie sprawowała opiekę nad studentami z Uniwersytetu Grodzieńskiego, którzy przyjechali na tygodniowy staż w ramach wymiany studenckiej na Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku; w zakresie działań na rzecz doskonalenia jakości kształcenia opracowała plan i program studiów na kierunku filologia białoruska pierwszego i drugiego stopnia; trzykrotnie była członkiem Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej na Wydziale Filologicznym UwB; od 2022 r. jest koordynatorem praktyk zawodowych studentów I-go i II-go stopnia na kierunku filologia rosyjska.

Dr Anna Sakowicz ma również liczne – w mojej ocenie istotne – osiągnięcia organizacyjne na rzecz rozwoju jednostki, w której jest zatrudniona.

Wysoko oceniam także zaangażowanie dr Anny Sakowicz na rzecz popularyzacji nauki. W ramach działań popularyzujących naukę oceniana Kandydatka do stopnia doktora habilitowanego odpowiadała między innymi za promocję Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej na Podlaskich Festiwalach Nauki i Sztuki UwB; organizację konkursów literackich dla studentów Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej UwB oraz uczniów szkół ponadgimnazjalnych województwa podlaskiego i in.

Rezultaty aktywności dydaktycznej i organizacyjnej Kandydatki zostały docenione przez władze uczelni: za działalność organizacyjną oraz naukową czterokrotnie otrzymała nagrody Rektora Uniwersytetu w Białymstoku.

7. Konkluzja

Biorąc pod uwagę liczbę i rezultaty osiągnięć naukowych dr Anny Sakowicz (na które składają się dwie monografie, w tym rozprawa habilitacyjna, 39 artykułów, 26 wystąpień na konferencjach, 2 recenzje i in.), wysoki poziom merytoryczny i edytorski publikacji, szeroką wiedzę Autorki o literaturze i kulturze pogranicza polsko-białoruskiego oraz wykorzystanie nowoczesnego warsztatu metodologicznego i sprawne władanie językiem dyskursu naukowego stwierdzam, że wniosek o wszczęcie postępowania habilitacyjnego był w pełni uzasadniony. Uzupełnieniem wyrażonej opinii są także uwagi dotyczące konieczności poszerzenia pola badawczego przez Habilitantkę. Harmonijny rozwój naukowy dr Anny Sakowicz, jej dociekliwość i rzetelność dają podstawy sądzić, że spod jej pióra wyjdzie jeszcze niejedno dojrzałe dzieło naukowe.

Po szczegółowej analizie dorobku Kandydatki do stopnia naukowego doktora habilitowanego, dokonanej w różnych aspektach, tj. naukowo-badawczym, dydaktyczno-organizacyjnym, a także w zakresie popularyzacji nauki, jednoznacznie pozytywnie oceniam dorobek przedmiotowy, jako spełniający kryteria merytoryczne i formalne w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. Zatem zwracam się do Komisji o dopuszczenie dr Anny Sakowicz do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Prof. dr hab. Mikalaj Chaustowicz